

anjel lertxundi

Liburu bat eskuan duela irteten da goizero kalera, eta gaur ere hala dator Anjel Lertxundi (Orio, 1948) Argiñanoren jatetxean BARRERekin duen hitzordura. Malekoira begira jarri, eta bezperan nahiz goizean bertan idatzitako lerroak zuzentzen ditu han ia egu-
nero, eguerdi aldera. “Zuzenketak paperean egitea gustatzen zait”, dio. Apaltasunez mintzo da. Euskaraz, literaturaz, eta kaze-
taritzaz ari da, urteetako eskarmentuak ematen duen patxadaz.

Ainara Argoitia

“Mundua hobetzen laguntzen du literaturak”

Espainiako Sari Nazionala irabazi be-
rri duzu *Eskarmentuaren paperak*
saiakera liburuarekin. Espero zenuen?

Ez, ez. Banekien Euskaltzaindiak izen-
datutako epaimahaiak sariketara aur-
keztu behar zuela, baina sariketa guz-
tietan egoten dira euskal obrak, eta ez
nion beste garrantzirik eman horri.
Ezusteak izan da niretzat. Harritu ere
egin nau egia esan, liburuak ez delako
saiakera konbentzional bat. Egia da saia-
kera askotarako abiapuntuak daudela
eta tesiak ere jaso ditudala, batez ere hiz-
kuntzarekin eta literaturarekin lotutakoak,
baina ez da ohikoa halako lan bat saritzea.

Aitortzen dizut poza hartu dudala, hain ju-
stu ere, horrexegatik. Orain arte saritutakoak
oso obra akademikoak izan dira. Tesia jasoz-
ten zuten, baina nik uste dut saiakeretan
hizkuntzak ere indar handia izan behar duela,
eta iruditzen zait saiakera unibertsitarioek hiz-
kuntzaren *plus* hori falta izaten dutela.

1970ean argitaratu zenuen lehenengo libu-
rurua: *Hunik arrats*. Noiztik zara, baina, idazle?

Oso zaila da jakiten. Gogoan daukat 12-13
urterekin, seminarioan, nola idazten nuen ni-
re lagunei irakurritakoari buruz. Konturatu ga-

be egiten nituen gauza horiek. Nekien gauza
bakarra zen gustura egiten nuela. 14-15 ur-
terekin, irakurtzen nituen liburu maiteen ze-
rrendak osatzen nituen, eta beraz, banuen
halako miresmenezko jarrera bat idazleengan-
nako. Inoiz ez nuen pentsatu idazle izango
nintzenik, baina konturatu gabe haien bidea
hartu nuen.

Bizitzeko adina ematen ez duen ofizioa ei da
zurea. Zein da zure idazle ofizioari eusten
dion sinesmena?

Ez naiz literatura egitetik bizi, ez. Literaturara
bakarrik dedikatzeko aukera izan banu, as-
paldi nintzen hartara bakarrik jarria. Egunero-
ko bizitzari lapurtutako orduekin egindako la-
na da hau. Gidoigintzak, *BERRIA*ko zutabeak
eta abarrek ematen didate jaten, eta ez litera-
turgintzak. Erretiroa hartzeko amorratzen bal-
din banago, hain justu ere, horregatik da:
idazteko lasaitasuna izateko.

“Idazten segitzen dut, munduan zerbait alda-
tzeko adinako indarra banu bezalako tentsio
eta sinesmen batez”. Literaturak zein neurri-
tan alda dezake mundua?

Ez dut sinisten literaturak mundua alda deza-
keenik, mundua aldatzea zer den ere ez da-
kidalako oso ondo, baina esan dezakegu

mundua hobetzen laguntzen duela literaturak. Gure barrua hobetzen laguntzen duen neurrian laguntzen du literaturak mundua hobetzen. Hausnarrean jartzen gaituen heinean, literatura ari da zerbait egiten mundu hobeago baten alde, eta ez da gutx.

Oscar Wildek hala zioen: “Idazle baten prentzio benetan ezinezko bakarra: inor molestatu gabe idaztea”. Irakurleak kezkatzen zaitu?

Saihestezina da inor molestatu gabe idaztea. Nahi ez bazenu ere, zure testuarekin leial baldin bazara behintzat, ia derrigorra da.

Hizkuntzarekiko kezka hori obsesiotik gertu dago zure kasuan.

Nik ez dakit beste idazleek bizi izan duten, baina nik bizi dut tentsio hori. Ni ikastolan hasi nintzen irakasle, 70eko hamarkadan, Franco hil aurretik. Urte zailak ziren, eta euskararen ganako kezka etengabea zen. Gero, nire bilakaera literarioan, oso-oso presente egon da euskararen ganako kezka hori. Bi tentsio horiek, euskararen egoerarena eta literatura egin nahiarena, beti egon dira uztartuta. Zenbateraino izan zaidan tentsio hori mesedegarri edo kaltegarri ez dakit, baina pentsatu nahi dut ez dela izan euskararen kalterako.

Gaztelaniaz euskaraz baino errazago irakurtzen dutela esaten dute oraindik askok. Zer erantzukizun daukagu euskalgintzan dihardugunok?

Hori beti gertatuko zaigu. Guk egunean zehar konturatu gabe irakurtzen duguna euskaraz baino gehiago da gaztelaniaz. Hasi botika baten prospektutik eta egunak ematen digun irakurtzeko beste aukera guztietara erdara presenteago dago euskara baino, eta orduan, begiak eta burua bera ere ohitu egiten zaizkigu beste hizkuntza horretara. ‘Zein eskandalagarria’, pentsa dezake batek, baina ez da eskandalagarria. Hori hala dela onartu behar dugu. Hortik abiatuta, hausnarketa bat egin behar dugu, eta estrategia bat pentsatu, baina demonizatu gabe. Horren kontra baino gehiago, euskal irakurketaren alde nola egin dezakegun pentsatu behar dugu, eta hori da, nire ustez, egiten ez dugun hausnarketa.

Ahal izango bazenu perpausa arinduko zenukeela diozu liburuan. Zeintzuk dira euskararen traba handienak?

Euskara eguneroko lanabesa duenaren perspektibatik ari naiz hori diodanean. Desberdintasunak eta singularitasuna oso gauza handiak dira, baina horrekin batera, singularitasun horrekin batera, zailtasunak ugartu egiten dira. Inguruko literaturek modu batean jokatzeko dute, eta guk beste modu batean egin behar dugu. Perpausak luzatzen zaizkigu guri, menpeko esaldi bihurriak egiten ditugu... “Zeren eta” eta antzeko partikulak erabili behar dira? bai ala ez? Konforme; literarioki funtzionatzen dute, baina ahozkorako ez dute balio. Idazten duguna irakurleari erabat arrotza egiten bazaio, jai daukagu. Niri artifizial egiten bazait, nola demonio lortuko dut nik irakurleari natural egitea?

“Euskarak badu letren zera hori, baina ahozkotasunean galdu egin dugu”

Ahozkotasunaren gaineko kezka oso zeurea duzu. Zerk kezkatzen zaitu?

Ahozkotasunean atzera egiteak. Orain 50 urte ikastolak sortu genituen, eta ia bateratsu etorri ziren gero gau-eskolak eta euskal prentsaren gaineko aldarrikapena. Euskarazko telebista eta irratia sortu genituen gero, eta pentsatu genuen dena egina genuela. Lehen, premia bati erantzuten zitzaion, baina orain, tresna sortu dugu eta pentsatu dugu tresna sortuta dena egin dugula. Lehen,

ikastolara etortzen zirenek jariotasuna ziurtatuta zuten; orain, ez. Euskara prestigio kultural baten premian zegoen lehen, eta hala etorri zitzaigun presidente bat, Suarez, esanez euskarak ez zuela balio fisika irakasteko. Baina erakutsi dugu baietz. Gaur inork ez du hori zalantzan jartzen, eta euskarak badu letren zera hori. Aldiz, bestetik galdu egin dugu, eta asko gainera. Estrategia falta zaigu.

“Susmoa dut orain ez ote dugun literaturaz jardutea saihesten”. Hala bada, zergatik?

Nire pertzepzioa da. Uste dut literaturan bezala beste kontu askotan ere gertatzen dela hori. Oso zabaldua dago fenomeno hori. Gero eta gehiago mugatzen da bakoitza bere baitara, eta gero eta gutxiago partekatzen dugu. Gizartea ez da batere parte-hartzailea. Orain hamar-hamabost bat urte, astero-astero biltzen ginen taldetxo bat Aginagan, literaturaz eztabaidatzeko eta batak besteari gomendioak egiteko. Orain, ordea, askoz gutxiagotan biltzen gara geu ere.

Denetarik landu duzu. Ipuinak idatzi dituzu, nobelak, saiakerak... Poesiatik asko dute zure lanek, baina poesia da gutxien landu zuzuna. Zergatik?

Ez dut landu. Idatzi dudana apurra etxean daukat, kaxa batean gordeta. Erdaraz idazten nuen nik poesia. 16 urterekin egin daitekeen poesia, jakina, baina poesia, azken batean. Garcia Lorca, Juan Ramon Jimenez, eta Blas de Otero imitatzen nituen, eta baita Leon Felipe ere, erregimenak baztertuta zekanez, bazeukalako halako *plus* bat. Orain, euskaraz idazten dudana oso urrutikoa egiten zait. Auzo-lotsa ere ematen dit baztuetan, eta beste askotan ez *neurea* sentitzen dut.

Elkarrizketa batean irakurri dizut *Carla* dela zure liburu estimatuena. Elkarrizketa berean diozu porrot bat izan zela. Nola ulertu behar dugu hori?

Porrot bati buruzko liburua da, eta porrota izan zen. Gutxitan izan dut nik hainbeste ilusio liburu batean, eta, jakina, horrek gehiago frustratzen zaitu. Nitaz hitz egiten dut asko, nik ditudan arazoez, baina ez nago irakurlearen pentsatzen. Oso urrutira egiten dudana bada da, bai literaturaren aldetik eta baita euskararen aldetik ere, besteak beste, oso muturrera eraman nuelako Altuberen sistema. Hala ere, orain arte egin dudana guztietan hark [Carla] pentsarazi dit gehien. Ez da liburu borobildua, eta ez dut nobela ontzat, baina niretzat oso lagungarria izan zen, eskarmentu pixkat eman zidalako.

Egunero idazten duzu BERRIAN. Gai baten inguruan jarraera oso argia hartuz gero, zutabegile partziala; bi aldeak salatuz gero, berriz: ekidistantea. Ez da erraza zutabegile izatea, ala?

Kezkatzen nau horrek, ez dizut gezurrik esango, baina gero eta gutxiago. Nik us-te dut urteetan aurrera zoazen heinean, eta batez ere, zure lanean aurrera egiten duzun neurrian, besteak beste, askatasunean irabazten duzula. Irakurleekiko konplizitatea ere hor sartzen dut nik. Zuhurtasuna ere eskatzen du lan honek, jakina, eta zuhurtasunaz ari naizenean ez naiz termino politikoetan ari, pentsamenduen terminoetan baizik. Nik badakit momentu jakin batean noraino tenkatu dezakedan soka. Badakit muturreraino eramanda, soka eten ere egin daitekeela, eta hori ere ez zait interesatzen.

Adibidez?

Muturreko adibide bat jarriko dizut, hemen apartheid hitza erabiltzen hasi zirenekoa. Egia da egoera politiko guztiz bidegabekoa gertatu zela herri honen parte handi baten kontra. Ez zen izan arraza kontuagatik, egoera politiko zabal batengatik baizik. Apartheid hitzak dituen konnotazioak oso mingarriak dira, baina. Apartheid egoeran, beltzek ezin zuten eskola askotara joan, ezin zuten denda askotara sartu, ezin zituzten gauza asko egin. Hori jakinda, gure egoera izendatzeko apartheid hitza erabiltzea ez zait iruditzen zintzoa, eta ezta zorrotza ere. Ez diezaigun deitu zerbaiti ez dena. Zutabegile naizen aldetik, badakit hau esanda asko eta

asko sutu egingo direla, baina esan beharra daukat, euskarari eta zorrotzasunari ez ekingo hitz hori erabiltzen ari denari ere egingo diodalako mesede, inork esan ezearan guztiz zailgi zaiola pentsatuko baitu.

“Hitzak berebiziko garrantzia dauka komunikazioan, eta baita elkarbizitzan ere”

Bloga ere baduzu orain. Blogak irakurlearen-gandik gertuago jartzen zaitu. Lehen baino zailagoa zaizu testuarekiko leialtasuna gordetzea?

BERRIAN ari zarenean badakizu zein publiko daukazu, eta publikoak ari naiz, ez irakurleaz. Egia da blogarena ez dela gauza bera. Nik badakit BERRIAREN lidoarekin bat ez datorren jende asko sartzen dela blogera, nire lanak ezagutzen dituelako-edo, baina beste publiko hori ere ezagutzen dut, eta pentsa dezaket zergatik sartzen den.

Uste duzu hitz asko esanahiz hustu direlako gaudela gauden moduan?

[Zalantza keinua egin du]. Adibide bat jarriko dizut, joan zen astekoa. EAJK Espainiako Gobernuarekin hitzarmena sinatu zuenean, Euskal Telebistako platoan nengoen ni, Maialen Iriarte eta Jose Luis Lizundiarekin, informatiboetakoek albistea eman zain, gure elkarrizketa saioari ekiteko. Urkullu agertu zen kameran aurrean hizketan, eta platoan geundenok ez genion ezer ulertu. Urkulluk ez

du euskaraz gaizki egiten, baina ez genion ezer ulertu. Norbaitek idatzi zion testu baten gainean ari zen, guztiz testu burokratiko baten gainean. Diskurtsoak egokitzen jakiteak sekulako garrantzia dauka. Gauza bera gertatzen da hitzekin. Irakeko gerraz ari direnean, eta “insurgente” hitza erabiltzen dutenean, zer esan nahi dute? Inork badaki? Hitzak berebiziko garrantzia dauka komunikazioan, eta ondorioz, baita elkarbizitzan ere.

Idazle izateaz gainera, idazketarekin lotura zuzena duten hainbat lanbide izan dituzu. Idazle ez bazina, zer beste izango zinake?

Irakasle edo kazetari, beharbada.

Zure nerabezaroaz, fedez eta abertzaletasunaz ari zarenean zera diozu: “Euskaldunak ginen, euskaldunak ginela esateko premiarik gabe”. Susmoa daukat gaur egun ez ote den kontrakoa gertatzen.

Esaldi hori gerra garaiko testuingurukoa da, eta orain, egoera beste bat da. Ni euskalduna nintzen, eta nire ustetan, naturaltasun osoz bizi nuen euskalduntasun hori. Ez nintzen konturatzen eskola eta gainerako guztia erdaraz nuela, jakina. Izan ere, ni bizi nintzen lekuan, Goiko Kalen, guardia zibilek ere euskaraz hitz egiten zuten, beste erremediorik ez zutelako. Beste aldetik, ni erregimenekoan bandokoa nintzen, nire aitak nazionalekin egin zuelako gerra. Gure aita irabazleen bandokoa zen, beraz, nahiz irabazlerik ez zen izan gerran. Euskalduntasunarena, baina, beste inork bezala errebindikatzen zuen gure aitak. Askripzio politikoa baino gehiago askripzio soziala zen lehen. Eta gaur, aldiz, identitatearen kontu hori asko lerrotu da politikaren gorabehera. Horretan galdu dugu naturaltasuna.